

En gang fængslet – altid gældsat

I det nuværende danske retssystem bliver resocialisering sat helt ud af spillet, da indsatte bliver løsladt til en ofte livslang gæld i form af deres sagsomkostninger, hvilket Udvalget om forebyggelse og resocialisering i sin betænkning lægger op til skal ændres. Dette har en stærkt negativ effekt på det enkelte individ, der ofte får svært ved at opretholde en lovlig livsstil, og på samfundet, der risikerer, at kriminelle borgere forbliver kriminelle.

Den Sociale Retshjælp har igennem de sidste syv år været beskæftiget med indsattes juridiske og økonomiske problemer for at forbedre deres muligheder for en værdig tilværelse efter endt løsladelse hvor af vi i de seks sidste år har rejst ud til alle landets pensioner og flere fængsler for at yde rådgivning til de indsatte de pågældende steder. Her viser vores erfaringer hvert år, at sagsomkostninger er den største udfordring for de tidligere dømtes resocialisering. Den Sociale Retshjælp er derfor glade for den betænkning Udvalget om forebyggelse og resocialisering har udgivet, hvor de anerkender de problemer, gæld fra sagsomkostninger kan medføre for både den dømte og samfundet generelt og vi ser positivt på deres anbefalede løsning om en betalingsevne-model, da vi er enige i, at den kan mindske risikoen fra recidivet.

Ønsker vi at sikre resocialisering, er det derfor nødvendigt at tage både Udvalgets og Den Sociale Retshjælps anbefalinger alvorligt og skabe et mere bæredygtigt system. Argumentet for den nuværende ordning er, at det ikke skal være en økonomisk belastning for samfundet, at den enkelte borger har begået kriminalitet. Argumentet bygger derved på et økonomisk retfærdighedsprincip. Der er imidlertid i realiteten så mange udfordringer i kraft af den nuværende ordning, at vi mener, det samfundsøkonomiske retfærdighedsprincip bortfalder.

Socioøkonomisk effekt

Ordningen med sagsomkostninger er direkte uhensigtsmæssig for den enkelte dømte, fordi der er knyttet en række menneskelige problemer til den livslange gæld, som mange står tilbage med grundet deres sagsomkostninger. Derfor forbliver de også typisk på kontakthjælp eller, hvor det er muligt, søger om førtidspension. Ifølge betænkningen fra Udvalget om forebyggelse og resocialisering (fremover benævnt betænkning) vurderer SKAT, at over halvdelen af dem, der har gæld til sagsomkostninger ikke har en betalingsevne og pengene ender i sidste ende derfor alligevel ikke i statskassen, hvilket betyder, at den blot vokser sig større og større. I 2007 skyldte de dømte sammenlagt 1,25 mia. i sagsomkostninger. Dette tal er steget til 2,02 mia. ved udgangen af 2012, hvilket betyder, at de indsattes gæld til det offentlige formentlig kun vil vokse sig større og større i fremtiden. Ifølge Udvalget er dette tal ikke faldet i 2014 og gælden til sagsomkostningerne udgør således stadig over 2 mia. kr. Udfaldet af den nuværende ordning omkring sagsomkostninger er derfor, at både det offentlige og den indsatte taber.

Det skal samtidig nævnes, at der, når tidligere dømte stilles i en så presset økonomisk situation, som sagsomkostninger kan medføre, er øget sandsynlighed for tilbagefald til kriminalitet, som eneste mulighed for at skaffe midler. Flere dømte falder derfor fra arbejdsmarkedet, inden de overhovedet er løsladt eller kort tid efter, når SKAT har foretaget den første lønindeholdelse. Vi kan altså se, at pålæg af sagsomkostninger også har store samfundsmæssige konsekvenser, hvilket næppe er hensigten. Det kan koste mere at rette op på skaden end at minimere sagsomkostningerne. Ligeledes udtrykker Udvalget, at gæld til sagsomkostninger kan have en negativ indflydelse på recidivprocenten, da det vil kunne virke demotiverende i forhold til at etablere en legal indkomst. Den nuværende ordning omkring sagsomkostninger medfører altså potentielt et økonomisk tab for samfundet og opretholder ikke et økonomisk retfærdighedsprincip, hvilket ellers var hensigten.

Den øvrige gæld

I forbindelse med problematikken vedrørende sagsomkostninger må man også huske, at de indsatte ikke har mulighed for at tjene penge, mens de afsoner. Dette betyder, at eksisterende gæld til det offentlige og private kreditorer ikke kan afbetales under indsættelse, og den vokser sig derfor kun større, så længe afsoningen varer. Når de dømte ikke kan betale på deres eventuelle afdragsordninger, kan de risikere at blive indkaldt til fogedretten osv. Hvis de dømte har børn, har de ikke mulighed for at betale børnebidrag og stifter derved yderligere gæld til det offentlige. Indsatte er derfor i stor risiko for at få en uoverskuelig gæld under indsættelse, både i form af sagsomkostninger og i form af den voksende øvrige gæld, herunder også børnebidrag.

Disse problemstillinger, som ligger ud over selve sagsomkostningsproblematikken, er derfor også væsentlige at tage med i debatten, da de bevirker, at den tidligere indsatte får endnu sværere ved at tilbagebetale sin gæld. Gældsrådgivning og rentestop under afsoning kunne gavne offentlige såvel som private kreditorer, da sandsynligheden for tilbagebetaling ville stige.

Forslag til fremtiden for sagsomkostninger

Der er en række praktiske foranstaltninger, som vi er nødt til at adressere, før problemet kan løses. Som gældsrådgivningsorganisation kan vi se, at lige meget hvor mange år vi fortsætter med at yde denne målgruppe gældsrådgivning på trin 3, er den langsigtede effekt begrænset, både for de tidligere indsatte, kreditorerne og for samfundet. På trods af, at en gældsrådgivningsorganisation kan forbedre de indsattes økonomiske forhold, kan den ikke for alvor rykke ved de store samfundsmæssige konsekvenser, som sagsomkostningerne indebærer. Der er derfor behov for yderligere tiltag.

Gennemsigtighed omkring sagsomkostninger

Det er vores erfaring, at mange indsatte stadig ikke på forhånd bliver oplyst om deres udgifter til sagsomkostninger. Den regning, den dømte modtager, indeholder ingen udspecificering af, hvilke ydelser den sigtede har modtaget. Den dømte vil som regel først modtage sin regning lang tid efter domsafsigelse, hvilket betyder, at den pågældende kan have endnu sværere ved at gennemskue, hvad vedkommende har betalt for, ganske simpelt fordi det er svært at huske, hvor mange møder og telefonopkald der blev afholdt. Den dømte får altså ikke engang ved domsafsigelsen at vide, hvad regningen beløber sig til.

Den Sociale Retshjælp foreslår, som det første og det mest grundlæggende, at der skal skabes gennemsigtighed omkring sagsomkostninger. Egentlig er dette utrolig enkelt. Den Sociale Retshjælp stiller således tre løsningsforslag, der tilsammen på en meget enkel måde kan bidrage til at skabe mere gennemsigtighed omkring sagsomkostninger.

- For det først foreslås det, at alle forsvarsadvokater i straffesager håndhæver deres forpligtelse til at gøre deres klienter opmærksomme på, at hvis klienten bliver dømt, skal denne betale alle omkostninger forbundet med sagsforløbet. De sigtede kunne for eksempel af advokaten få udleveret en kopi af landsretspræsidenternes salærtakster, idet at vi fortsat oplever at mange ikke forstår hvad det reelt koster.
- For det andet foreslås det, at advokaten gøres forpligtet til løbende at holde klienten skriftligt orienteret om advokatsalærets størrelse i løbet af sagsforberedelsen.
- For det tredje foreslås det at den allerede eksisterende praksis med at advokaten ved domsafsigelsen indleverer en opgørelse over, hvor mange timer han har brugt på den enkelte sag, udvides med en pligt for retten til at fastsætte omkostningerne. Dette sidste forudsætter, at også anklagemyndigheden oplyser, hvilke særlige omkostninger, der påstås dækket udover forsvarersalæret.

Ved straffesager er det allerede rettens pligt at tage stilling til forsvarsadvokatens opgørelse, og hvorvidt denne er realistisk set i forhold til, hvor lang tid sagsforberedelsen har strakt sig over. Dommeren kan dermed godkende eller afvise opgørelsen. Det er de indsatte og staten, der betaler for advokatens arbejde, derfor er det også vigtigt for begge parter at vide hvad de får for pengene. Udvalget for forebyggelse og resocialisering har ligesom Den Sociale Retshjælp noteret sig problemet omkring uigennemsigtigheden vedrørende sagsomkostninger og problemerne omkring en ikke-udspecificeret regning og dette burde være endnu et incitament til at gøre noget ved problemet.

Indkomstregulering som man kender fra andre europæiske lande

Hvis vi som samfund vil tage ansvar for ikke at fastlåse dømte/tidligere indsatte i en økonomisk uholdbar situation, skal vi gøre som en række andre lande og lave indkomstregulerede sagsomkostningsafgørelser. Det er vores erfaring, at sagsomkostninger rammer meget forskelligt på den individuelle økonomi, da der er stor forskel på indsattes ressourcer i form af uddannelse, opsparing, netværk osv. Ved at tage indkomst i betragtning skabes der et realistisk grundlag for tilbagebetaling, i stedet for at man fortsat forsøger at inddrive gæld, som kun i ringe grad kan tilbagebetales.

Denne model for sagsomkostninger er udbredt i flere andre europæiske lande, som har udregningsmodeller, der tager højde for den dømtes indkomst og betalingsevne. I Norge er det ligesom i Danmark i udgangspunktet den dømte, der skal betale sagsomkostninger i straffesager. Dog findes der en undtagelsesparagraf til denne bestemmelse, som indebærer, at sagsomkostningerne kun tilskrives den dømte, hvis det antages muligt at opnå denne betaling. Dermed afpasses betalingen af sagsomkostninger efter den sigtedes betalingsevne. Tilsvarende kan alle borgere i Belgien, der tjener under 865 euro (ca. 6.451,91 DKR) om måneden, få gratis advokatbistand, uanset om sagen drejer sig om civile eller strafferetlige forhold.

Endvidere kan man med fordel indføre en bestemmelse om, at alle mindreårige – på linje med forsørgere - skal tilbagebetale en mindre procentsats af deres sagsomkostninger sammenlignet med dømte over 18 år, som ikke er forsørgere. Argumentet for dette er, at unge under 18 år ikke altid er i stand til at forudse følgevirkningerne af deres handlinger og derfor ikke skal holdes ansvarlige for disse i samme grad, som voksne over 18 år skal.

Den klare anbefaling fra Udvalget om forebyggelse og resocialisering er, at der indføres en betalingsevne-model, en model, som har mange ting tilfælles med Den Sociale Retshjælps forslag om indkomstregulerede sagsomkostninger. Det er vigtigt, at der tages hensyn til den enkelte og dennes mulighed for at betale for vedkommendes sagsomkostninger, da de store konsekvenser ved gælden heraf er blevet dokumenteret af flere parter. Betalingsevne-modellen indebærer at der i forbindelse med politiets opkrævning af sagsomkostningerne tages stilling til om – og i givet fald hvor meget – den domfældte skal betale af de af retten pålagte sagsomkostninger. Beslutningen herom er baseret på den domfældtes betalingsevne, forsørgerforpligtelser og indkomstforhold, således opkrævningen tilpasses den enkeltes økonomiske forhold. Udvalget går endda endnu videre og foreslår at gælden skal afpasses, så den kan afvikles indenfor en kortere periode, som de fastsætter til 2 år. Den Sociale Retshjælp mener, at dette vil være et skridt i den rigtige retning for at sikre de dømtes resocialisering.

Sagsomkostninger bagudrettet

Da det er tydeligt, at sagsomkostninger har store, negative konsekvenser, mener Den Sociale Retshjælp, at der også skal gøres noget ved de sagsomkostninger, som tidligere indsatte kæmper med nu. Vi foreslår, at der laves en eftergivelsesordning for de tidligere indsatte, der på nuværende tidspunkt har en stor gæld grundet sagsomkostninger. En sådan ordning kunne konkret udmøntes ligesom forsøgsordningen med eftergivelse af offentlig gæld for socialt udsatte. Denne ordning skal således virke bagudrettet, hvor indkomstreguleringen virker fremadrettet, og sikre, at der ikke er en række mennesker, der efterlades med en stor gæld, ligesom det skete, da reglerne for betaling af afsoningsomkostningerne blev ændret i 1994.

Ligesom eftergivelse af offentlig gæld kunne en eftergivelse af sagsomkostninger også rumme en række krav, som den indsatte skulle efterleve, for at kunne søge om eftergivelse. Disse krav kan være inspireret af de krav, der stilles for eftergivelse af offentlig gæld, men skal også reflektere de særlige vilkår, der er vedrørende sagsomkostninger. Et krav kunne være, at den indsatte ikke må have begået nye strafbare forhold inden for en given tidsramme for at søge eftergivelse af gæld. Et andet krav kunne være, at den tidligere indsatte skal overholde sine tilsyn med kriminalforsorgen. Modtager den tidligere indsatte kontanthjælp kunne et krav også være at vedkommende overholder de krav, som kommunen stiller i forbindelse med kontanthjælpsydelsen. Den tidligere indsatte kunne også sættes under administration hvis det vurderes nødvendigt.

Den Sociale Retshjælp ser derfor også positivt på Udvalget om forebyggelse og resocialiserings forslag om, at sidestille gælden fra sagsomkostninger med almindelig offentlig gæld, så det vil blive nemmere for tidligere indsatte at få eftergivet deres gæld, hvilket i nuværende praksis praktisk set er umuligt. Dette er et yderligere bidrag til at lette de dømtes resocialisering.

Gældsrådgivning og undervisning under afsoning

Som vist i dette dokument kan gældsrådgivning ikke løse de massive udfordringer, som sagsomkostninger medfører. Gældsrådgivning kan dog være med til at skabe et mere stabilt økonomisk fundament for den dømte. Vi opfordrer derfor til, at adgangen til gældsrådgivning under afsoning eller varetægtsfængsling forbedres. Dette kan både sikre, at den dømtes allerede eksisterende gæld og økonomiske pligter, såsom børnebidrag, ikke eskalerer under afsoning, men kan også forberede den indsatte, så de bliver løsladt til en mere stabil økonomisk situation.

Udover at forbedre adgangen til gældsrådgivning under afsoning foreslår Den Sociale Retshjælp også, at de indsatte i landets fængsler skal modtage gældsundervisning. For at formindske risikoen for tilbagefald og forbedre muligheden for en god resocialisering, er det vigtigt, at de indsatte lærer at håndtere deres økonomi fremadrettet, så de hurtigst muligt kan få styr på deres økonomiske situation og derved deres liv efter afsoning. Et gældskursus vil sørge for, at de indsatte er ordentlig klædt på til at håndtere deres fremtidige situation. Den Sociale Retshjælp har allerede lavet et forslag til, hvordan et sådan kursus kan se ud, og stiller sig gerne til rådighed for sparring om og udførelsen heraf.

Juridisk rådgivning under afsoning

Det er dog ikke kun økonomiske problemer, de dømte slås med. En stor del af dem kæmper også med diverse juridiske problemer, såsom samværssager, udsættelsessager eller diverse klagesager. De juridiske problematikker kan, i ligeså høj grad som de økonomiske, være med til at fastholde dem i en u hensigtsmæssig situation. Den Sociale Retshjælp foreslår derfor også, at de indsatte skal have mulighed for og adgangen til at modtage gratis juridisk rådgivning under afsoning. Det er yderst vigtigt, at der sikres midler til dette, da der kan skabes en helhedsorienteret løsning for de dømte, der tager hånd om alle deres problemer og klargøre dem til livet udenfor fængslernes mure.